

«AL» RUHU HAKKINDA

TÜRK MİTOLOJİSİNDE KÖTÜ BİR RUH

(Al, Albastı, Albız, Almıs_, Albıs, Abası)

Yazan: Abdülkadir,
T. D. T.C. Etimoloji K. Azası

Türk hurafelerinde, masal ve destani hikayelerinde eski ilah - ruhlardan birçoklarının bugüne kadar yaşadığını görüyoruz. Eski şamanlıkta devam eden yahut, Altay ve Yenisey Türklerinin akidelerinden kat'ı nazar, bin seneden beri islam dininde bulunan Türklerde bile eski an'anelerin izlerine tesadüf ediyor, bazan da bu an'anelerin pek canlı bir surette yaşadığına şahit oluyoruz. Gerek Şaman ve gerek İslam Türklerin halk hurafelerinde bugüne kadar yaşayan ve mühim rol oynayan ruhlardan biri_ «Ab» yahut «Albasto» dır. Karakter ve seciye itibarile bütün Türk hurafelerinde aynı ruh olan bu «Albasto» «Al karıs» bütün Türk kavimlerinde aşağı yukarı aynı isim taşımaktadır: «Al karıso», «Albastı» (garp Türkleri); «Albastı» (bütün orta Türklerde; «Albız» (eski Osmanlı metninde) (1); «Albıs» (Uranha - Tuba); «Almıs» (Altaylılarda); «Abaso» (Yakutlarda).

Eski Sumer Türklerinin «Al» ve «Alu» larile bir olduğunda şüphe olmyan bu ruh hakkındaki hurafeler araştırmağa değer bir mevzudur.

* * *

Kırgız - Kazak Türklerinin hurafelerine göre «Albasto» iki nevi olup biri «Kara Albast0» ve diğeri de «Sarı Albastı» dır. «Sarı Albasto» lar hoca ve haksı (Şaman) !arın okumasile defolup giderler. «Kara Albasto» ise kendisini görmek iktidarına malik olan ocaklı adamdan başka kimseden korkmaz. «Sarı Albasto» sarışın bir kadın suretindedir. Bazan keçi ve tilki suretlerine de girer. Bu ruh loğusalara musallat olup ciğerlerini alır ve götürüp suya atar. Baksılar yahut ocaklı adamlar «Albastı» yı -yakalayıp ciğeri yerine koymağa mecbur ederler. «Albasto» yı yakalıyan haksı eline kopuz alarak şu türküyü söyler:

«Ey, Albastı zalim,
Koy ciğerini yerine,
Zavallımın canın iade et,
Sözümü tutmazsan,
Bana hürmet etmezsen,
Gözlerini çıkarırım..... »

C} Edirneli Nazmi Divanında «albız» şeytan kelimesi yerine kullanılmıştır. Köp-rülüzade Fuat «Milli edebiyatın ilk mübeşşirleri» İstanbul 1928 s. 13.

Bu suretle merasim yapılırsa Albastı ciğeri yerine koyar ve ölen loğusa da iadei hayat edermiş. Baksılar «Albasto» yı, ekseriya, keçi suretinde görüyorlar.

«Kara Albastı» yahut «Kara» ciddi ve ağır başlı bir ruhtur. «Sarı Albastı» ise hoppa, mekkar ve şarlatandır. Ekseriya insanları hile ve aldatmakla ele geçirir. Baz.an insana dokunmayacağına söz verir ve uzak bulunur. Lakin daima fırsat bekler ve nihayet kolayını bulup bir zararını dokundurur.

Miropiev'in eserinin {1} nihayetinde, neye ait olduğu izah edilmemiş, bir baksı duası vardır. Mündericatından anlaşıldığına göre bu dı «Albasto» ya karşı, loğusa yanında yapılan bir merasim esnasında okunan, haksı ilahisidir. Bu merasimde, galiba, loğusanın ciğeri yerine koyun ciğeri veriliyor:

«Ey, şeytanlar, şeytanlar,
Bu ciğeri alınız,
Buna kanaat ediniz,
Bu kadını öldürmeyiniz,
Zararınızı dokundurmayınız.

Koyun ciğeri size kafi değil mi?
Bu koyun ciğerini ciğer addetmiyor musunuz?
Eğer böyle ise, elime kılıç alırım,
Hesapsız ruhlarımla
Size hücum ederim»

denilir.

Albastı, tüfek sesinden korkar. Loğusa «Albastı» olursa tüfek patlatmak adettir. Demircilerden ve ocaklı adamlardan da korkar; öyle muktedir demirci ustalar ve ocaklılar vardır ki bunların bir mendil veya külahı «Albastı» yı korkutmak için kafi gelir. «Albastı» muhtelif suretlerde görünmekle beraber aslında bir «sarı kız» dır.

Başkurtların «Albasto» ya dair hurafeleri de Kazak - Kır,gızlarıinki gibidir.

Kazan Türklerinin hurafelerine göre «Albastı» şerir bir ruhtur. Meskun olmıyan evlerde ve sahralarda bulunur. Muhtelif suretlerde görünür; yolcuların yolunu şaşırtır, uykuda basar.

Uluğ Kem nehrinde bulunan Tuba - Uranha şamani Türklerin akidelelerine göre, «Albıs» evlenmiyen bir kızıdan türemiştir; kumsal yerlerde ve kayalarda bulunur, keçi gibi bağırırlar. Albıs kızlara musallat olur ve hasta yapar. Muktedir şamanlar ilahiler okuyup Albısları defederler. Şaman dualarında Albıslar sarı kız olarak tavsif olunur (Altı sarı Albısların).

Altaylıların akidesine göre «Almıs» bir ruhu şerirdir. «Erlık» in avandan ve hademelerindedir.

Fergana özbeklerinin hurafelerinde şeytan, *ecine*, dev ve perilerden maada bir de «Albastı» vardır. «Albasto» yı pejmürde, dağınık saçlı bir kocakarı suretinde telakki ederler. Loğusayı yalnız bırakmazlar, ecinenin boğmasından korkarlar.

{1} J Mehazler, makalenin sonunda gösterilmiştir.

Taşkent'te Sevzar - daha Tahtapul kapısında «Albastı=Alvastr» köprüsü vardır. Oradan gelip geçenlerin pejmürde bir kocakarı suratı gördükleri söylenir.

Yakut Türklerinin akidelerine göre ısım ve karakter itibarile bizim «Albastı» yı andıran «Abası» denilen ruhlar vardır. «Abası» lar «iççh» ve «Ayı»)» ruhlara mukabil şerir ve *ubur* ruhlardır. Bundan maada «albas» sözü de vardır ki aldatmak, hile ve kadın şamanın büyüsu manalarında kullanılır. «Abası» ların evsafı mümeyyizesinden biri insanın «kutu» (ruhu) nu alıp götürmektedir. (Diğer Türklerde Albastı yahut Al karısı insanın ciğerini alıp götürür).

Anadolu Türk hurafelerinde de aynı ruhun mühim rolünü görüyoruz. «Afkarı» ve «albastı» hastalığı tesmiye edilen bu ruh loğusa kadınlara musallat olur. Bazan yalnız kalan loğusanın yanına peri kızları gelerek loğusanın ciğerini alır giderler ve bu suretle loğusayı «albasan» mış. Loğusanın ciğerini alıp suya bırakırsa loğusa ölmüş. Doktor Kunoş'un notuna nazaran «çocuk doğduğu vakit loğusaya acıklı bir haber söylenirse korku, tees-süften mütevellit hale yahut hastalığa "albastı" tabir olunur.}» Hurafeye göre

«Alkarısı» tüfek sesinden, ocaklı adamlardan, demirden ve kırmızı renkten korkar. Bunun içindir ki loğusa yatakta iken başına beyaz yaşmak ve kırmızı tül bağlarlar. Kırmızı altın takarlar, loğusaya kırmızı şeker hediye götürürler. (Bazan bunun hilafına kadının gözüne kırmızı şey göstermezler). Bazan bu «Alkarısı» dağ kayalarında ve nehir sahillerinde bulunur. Geçen yolculara her türlü oyun oynarlar ve fena sesle bağırırlar. Öyle ocaklı adamlar vardır ki bunların mendil veyahut takkesi loğusaların odasına konulursa «albastı» olmaz. Alkarısı sarışın bir kadındır.

Erzurum ve Erzincan vilayetlerinde işittiğim bazı rivayetlere göre «Alkarısı» ahırlarda bulunur ve at yelesini örmeğe hoşlanır. Loğusaları korkutan ve ciğerlerini götüren ruh ise «Albastı» olmayıp «Karakura» denilen bir ruhtur.

Görülüyor ki bütün Türk kavimlerinde «Albastı» aynı bir şerir ruhun ismidir. Bu ruhun loğusa kadınlara musallat olması şekli Kırgız, Kazak ve Anadolu Türklerinde bütün teferruat ile aynı şekildedir. («Loğusanın ciğerini alıp götürmesi ve suya atması,» «ocaklı adamlardan korkması, tüfek sesinden kaçması»). Kazak - Kırgızlarda keçi suretinde görünen bu ruhun Uranha-Tuba Türklerinde «keçi sesi ile bağırması» ve Anadolu Türklerinde «fena sesle bağırması» gibi teferruat ta şayanı dikkattir. Bütün Türklerde bu ruh dişidir; hoppa hilekar ve yalancıdır.

Uranhaların şaman dualarında zikredilen ve kayalarda bulunan altı sarı «Albastı», Kazak - Kırgız ve Başkurtlarda «sarı kız» suretinde olan bu ruh kültürü ile Anadolu Türklerinin «Sarı kızlar» [1] efsanesi de münasebettar olabilir. Erzurum ve Erzincan hurafesine göre «Albastı» at yelesini örmeğe

[1] Mudurnuya 3 saat mesafede, Yazılar deresinin biraz yukarsında «Gönçek» köyü civarında «Sarıkayalar» yahut «Sarı kızlar kayası» denilen kaya vardır. Yerli ahalinin akidesine göre bu kayalarda «Sarı kızlar» varmış. Bu kayaya ait efsane muallim Pertev Naili Bey tarafından tespit edilmiştir.

zevkalırmış. *Yenisey* Türklerinden «Kalar» Türklerinin inanmalarına göre at yeşesini örmek kaya ve dağ ruhunun (dağ izinin) en sevdiği eğlencedir.

Kara Kırgızların inanmalarına göre loğusalara musallat olan ruh gene «al» dir.

Loğusanın «Kara» yahut «karabastı» dan korkusu ve bu «Kara» yı defetmek için «Kara Bakşı» çağrıldığı Manas destanının devamı olan Yolay Kaan destanında da görüyoruz.

Kara Bakşı bar edi
Karabaskan katındın
Evliyası bar edi.

Kara Bakşı loğusaya gelen cinlere hitap ederek;

Alıstan kelgen Al-bı deymen
Raktan kelgen can-bı deymen

diyor ki buradaki «Ah» bizim bahsettiğimiz «Al» dir. Bu son cümleyi Radloff uzaktan gelen er (alp) diye tercüme ediyor ki şüphesiz yanlıştır. «AlbD» ke- limesindeki «bı» sorğu soneki olan «mi» den başka bir nesne değildir.

Bu hulasamızdan görülüyor ki «Al» (Albastı, Albas, Albız, Almış) denilen mevhum «ruh» hakkında bütün Türk kavimlerinde aynı inanmalar mevcuttur. Şüphesizdir ki bu inanma ve an'ane Türklerin Ortaasyada birlikte yaşadıkları zamana aittir. Türklerle eski zamandanberi komşu yaşayan kavimlerde de bu «Al» hakkında inanmalar varsa da Türklerdeki gibi yaygın değildir [1].

«Ah» ruhu tarihten önceki zamanlarda, tarihi devirlerde tasavvur olunduğu gibi, şerir bir «ruh» olmamıştır. Bu «ruh» eski Türk panteonunda kuvvetli belki hami (koruyucu) tanrılardan biri olmuştur. Bugünkü Türk inanmaları onun «şeril.» bir ruh olduğunu gösterdiği halde bazı emareler de onun bir zaman «hami» ruh olduğunu bildirmektedir:

1 - Uranha - Tuba Türklerinin şaman dualarında kam bu ruha «kaya yerlerde yaşayan atlı Sarı Albıstarım» diye hitap ediyor ve yardım soruyor [2]. Kazak - Kırgız baksıları da, galiba, bu ruhu «tuv dediği derde derman olan ey Sarı Kız, gel» diye çağırıyor PJ.

2 - «Al» kelimesinin ateş kültüne alakalı olması bilhassa bu ruhun en eski devirlerde «hami» ruh, ateş ve ocak ilahesi olduğunu göstermektedir (4).

Yakut Türkleri aile ocağı ateşine «Al-oo» diyorlar [1]. Türklerle en eski

[1] Profesör Dümeselin verdiği malumata göre Gürcülerde de «Ali» denilen bir şerir «ruh» bulunduğu dair inanma vardır. Gürcü muharrirlerinden N. Lomori bu mevzu üzerine «Ali» adlı bir hikaye de yazmıştır (hususî mektubundan). Yezd ve Kirman parslarının «Al» hakkındaki inanmaları A. Houtum - Schinder tarafından tespit edilmiştir (Zeitsch. d. Deutschen Morg. Ges XXXIV. s. 85).

[2] Radloff Porben, IX s. 193.

[3] A. Divavey İz oblasti kirgiz. Verovani, Kazan 1899, s. 5.

[4] Troçanski, Evolutsiya Çernoy Veri u Yakutov, 1907, s. 50.

[5] Türkçede peygambere «yalavaç = yalvaç» denilmesi de ateş ilahi (al, yal = yalın) kültüleriyle bağlı olabilir. Eğer Sumer metinlerinde adı geçen ateş ruhunun «Al, Alu» şeklinde okunması doğru ise bu kültürün rahibi «Alu+cı» olacaktır ki «alavcrn, «yalavcrn nihayet «yalvaç» olmuştur.

zamandanberi komşu yaşıyan Moğollar da ateşe «gah» diyorlar. «Alev» kelimesi de (Orta ve Doğu Türklerinde «yalın», «yalkım») bu kökten çıkmıştır. Altay ve Yenisey kamları ayin ve merasimlerinde «Alas» diye bağırırlar ki sa- mi dinlerin «amim» kelimesi yerindedir.

«Al» kelimesinin ateş kültile bağlı olduğunu gösteren bir emare de bütün Türk kavimlerinde yaygın olan «Alaslama» merasimidir. Alaslama Orta ve Doğu Türklerde ateşle temizleme ve takdis merasimidir.

Başkurtlarda «alaslama» bir kırmızı renkli paçavrayı ateşleyip hastanın başı etrafında «alas, alas» diye çağırıp çevirmekten ibaret olan bir tedavi usulüdür. Altay ve Yenisey Türklerinde şamanı merasim esnasında tütsü için ardıç veyahut başka bir «mübarek» ağacı yakmaktır. Kırgızlarda da alaslama Baş- kurtlardaki gibidir [1].

Anadolu Türklerinde «alazlama» Radloffun izahına göre kızgın demirle dağlamaktır (Lı'ıgat, I, s. 365). Anadolu halkiyatına dair son yıllarda toplanan malumata göre «alazlama» nın tamamile eski şamanilik ve ateş kültü ile sıkı bağlı bir merasim olduğu anlaşılmaktadır.

Anadolu halkiyatına dair çok kıymetli maddeler toplıyan ve değerli tetkiklerde bulunan M. Şakir Beyin neşrettiği malumata göre «alazlama» bir tedavi usulüdür. Bunun için kırk bir tane al renkli keten bezinden okuya okuya parmağa bir ip yumağı yapılır... sonra bu yumaklar ateşte yakılarak tekrar bir al bez üzerine bunların külü konur ve bununla alazlanır (2). Ana- dolunun bazı yerlerinde «alazlama» akşam karanlığında ilk yanan (görülen) şığa bakarak yapılır.

Altay kam ilahilerinde ateşe «Alır Ot», «Al Yalgın» diye hitap olu- nuyor {3}.

Görülüyor ki «Al» ruhu efsanesi pek derin bir geçmiş çağlarda ateş kül- tü ile bağlı olmuş ve hami bir tanrı sayılmıştır [4]. Bu «tarım» nın sukutu za- manımızdan altı bin yıl önce başlamıştır. Sumerlerin «Al»ruhunda bile bu iki- lik başladığını görüyoruz: Ateş tanrısı olan bu Al aynı zamanda iğva pe- risidir (").

[1] Kırgızların «alaslama» kelimesi hakkında Radloffun verdiği izah eksiktir. Bu izaha göre «alaslama» hediye baş etrafında çevirip vermektir (yani takdis ede- rek vermektir). (Lı'ıgat, I, s. 365). Halbuki «alaslama» bilhassa ateşle olur.

[2] M. Şakir. Halk hekimliği («Bartın» 1932, sayı 346).

[3] Anuchin, Altay şamanlığına dair maddeler, sahife 98- 99.

[4] Maku hanlığında yaşıyan Aliilahi Karakoyunluların akidelerine göre «Almas» cihan padişahının oğlu, bir rivayete göre de, Allahın yanındaki dört meleğin biridir (V. Gordlevski. Kara- Koyunlu. iz. Ob. izsi. i izuç. Azerbaycana, 1927, No. 4, s. 8. 9). Bu «Almas» Altay ve Yenisey Türklerinin «Almas»ını andırıyor. Ali kültürün Türk- lerde intişarı da eski Türk ateş tanrısı «al» adını andırmasına medyun olabilir.

[5] Hilaire De Barenton, L'Origine des Langues des religions et des peuples. Paris, 1932, p. 16.

Bugünkü çuvaşlarda «albastı» şerir bir ruh sayılmasına rağmen prof. N. Marr bu kelimeyi «ğor - mo • d», ermenice «ar - maz», gürcüce «tar - mo - d» gibi iyi «ruh» lar ifade etmiş olan kelimelerle bir menşeden geldiğini ileri sürmektedir (N. Marr, Vichap, Leningrad, 1931, s. 47 - 48). Çuvaş, çermis ve eski Bulgarların «keremet» !eri (çağatay- cada da «keramet» mukaddes ağaçtır) eğer arapça «keramet» ten değilse, N. Marr'ın zannettiği gibi «ğor - mo • d» ten olabilir; fakat «albastı» kelimesinin menşeyini Sumer- lerin «Al», «Alu», «Ala!» kelimelerinde aramalıdır.

Türklerin en eski devirlerdenberi «albayrak» kullanmalarının bu Al= Ateş kültü ile bağlı bir an'ane olacağı hatıra geliyor. Kazak - Kırgızlar bayrak keli- mesi yerine «YalaV» kelimesini kullanırlar ki alavdır. «Ah>ruhunun adile «al» renginin münasebeti şüphesizdir. Türk hurafelerine göre «ruh» lar «ak», «ka- ra», «sarı», «kuba - esmer» diye renklere ayrılırlar. «Atbastr» ile beraber «Karagasto» da vardır. Her halde «ab» rengi de «ruh» lardan birinin rengini göstermiştir. Şamanizimde «ruh» lar şerefine bayraklar (altaycada «yalama») dikmek adettir. «Al» ruhunun «hami ruh» sayıldığı devirde bunun şerefine dikilen bayrak ateş rengine yakın bir renkte olmuştur. Bizim fikrimize göre Türklerin «albayrak» ları «Ab» ruhunun ateş tanrısı ve hami ruh sayıldığı devirden kalma bir hanradır ki yedi, sekiz bin yıllık demektir.

Hulasa: Bugünkü Türk inanmalarında yaşayan «Al» şerir bir ruh olarak tasavvur olunur; yol aşırncı, yalancı, hilekar sayılır.

Aldanmak - aldatmak, aletmek, allak - bullak, alık gibi kelimeler bu «ruh» un sukutundan sonra türemiş olan kelimelerdir.

En eski zamanlarda bu «ruh» ateş tanrısı, hami «ruh» olmuştur.

Türk kültürü tarihinde büyük bir inkılap neticesinde olsa gerektir ki bu «hami ruh» düşmüş ve «kötü ruh» lar sırasına geçmiştir. Bu düşme devrinin pek eski zamanlarda olmasına rağmen «Al» ın takdis edildiği devri hatırlatan an'- anelerin hala yaşadığını görüyoruz:

- Alkamak{1} = Takdis etmek (altayca,) kırgızca),
- Alkış = Tebcil, tebrik (bütün Türklerde),
- Al Ot = Aile ocağı ateşi (Yakutlarda),
- Al Ot= Azametli ateş (Altay karolarının ilahilerinde),
- Alas = Alazlama = Ateşle arıglama ayini yapma,
- (Al renginin bütün Türklerce mukaddes sayılması)

gibi kelimeler «Ab» tanrısının «hami ruh» sayıldığı devre ulaşan bir an'anenin devamından başka bir şey olmasa gerek.

Bu makale için istifade edilen eserler:

- 1 - A. Divavey Etnografiçeskie Material (Sbornik Material. d, statistiki Sır_ Dar.oh., V, shf. 38 - 48).
- 2 - A. Divavey. O proischojdenii Albasta (İz, Oh. Archeol., İstorii i Etnografii pri Kazansk. Univers., IV, 226 - 233).
- 3 - Katanov_. Pisma, Ptersbourg, 1899, shf. 7.
- 4 - Katanov. Opıt Urjanchays. Yazıka, Kazan, 1903, shf. 127, 150, 435, 875.
- 5 - Katanov. Pisma iz Sibiri i iz Vos. Turkestana, Petresb. 1893 shf. 29
- 6 - W. Radloff, proben, IX, (muhtelif shf, bilhassa - 16, 31, 45, 163, 165, 193
- 7 - Koblev, Mifologiya Kazanskih Tatar, Kazan, 1910, shf. 18 - 19.

[1] Alkamak kelimesinin zıddı «kargamak» kelimesidir. Bu kelimelerden birinde «al» ikincisinde «kar (a)» olması da dikkati caliptir.

- 8 - Kustanayev Hudabay, Etnografiçeskie oçerki Kırgız... Taşkent, 1894, shf. 35 - 36, 42, 43.
- 9 - V. Nalivkin, Oçerki bita jençşen osed. naseleniya Firganı, Kazan, 1886, shf. 146 ve 171.
- 10 - Miropiev, Demonolog. razskazı kirgizov (Zapiski İmp. R. Geog. Ob. po Otd. Etnografii, X 1888, shf. 10- 11 ve 50).
- 11 - F. Poyarkov, iz oblasti kirgiz. verovanii (Etnog. Oboz.).
- 12 - S. i. Rodenko, Bakin, 11, shf. 306,
- 13 - Troçşanski, Evolutsiya çernoy veri u Yakutov, Kazan, 1907, «abasD» shf. 24, 69; «al ot» shf. 50; «An Alay Hatun» shf. 47.
- 14 - V. M. İonov, K voprosu ob izuç. do - hristiansk. veronaii Yakutov, (Sbornik Muz. Antropologi i Etnogr., V, 1).
- 15 - N. Pantusov, Tarançin. Bakşı, Taşkent, 1907, (şaman ayin ve merasimlerinde «tuğ» ve «bayrak» hakkında shf. 37- 38 ve muhtelif sahifelerde).
- 16 - S. Malov, Şamansto u sartov Vost. Turkestana (Sbornik Muz. Ant. i Etnog., V., şaman merasiminde «tuğ» ve «bayrak» shf. 6,8).
- 17 - D. Maynagaşev, Jertvoprenoşenie Nebu u Beltreov (Sb. Muz. Ant. i Etnog. III, «yalama» shf. 91- 102). •
- 18 - N. Hankov, Opisanie Buharskago Hanstva, Petresb. 1843,shf. 207.
- 19 - F. J. Kun, Prevdaritel. otçet po eksped. v Urjanchaysk. Zemlü (İzv. Vos. Sihir. Otd. i. R. Geog. Ob, 1903, tom 34, N I «albis» hakkında).
- 20 - G. Grshimailo, Zapadnaya Mongoliya i Urjanch. Kray. Leningrad 1926, III 1 shf. 134.
- 21 - Kalaşev. Neskolko slov o poezii Telegetov (Jivaya Starina, IV, 489-500).
- 22 - İ. İbrahimov, Etnografiç. Oçerki kirgiz. Naroda (Russkiy Turkestan, Moskov 1872, il. shf. 122 - 122).
- 23 - A. Houtum - Schindler. Die Parsen in Persien, ibre Sparche und einige ihrer Gebrauche (Zeitsch. d. Deutsch. Morgen. Gesel. 36. shf. 85)
- 24 - Hilaire De Barenton. L'Origine des langues des religions et des peuples, Patis 1932, shf. 16.
- 25 - N. Marr, Le vichap, Leningrad 1931, shf. 48.
- 26 - Hamit Zübeyr, Doğumla alakadar bazı adat ve hurafeler (Türk Yurdu, 1927, sayı 33, shf. 228 - 230).
- 27 - Şerif Necati, Loğusa hakkında Albastı hastalığı (Halk Bilgisi Haberleri No. 5 shf. 8).
- 28 - Baha Sait, Anadoluda Alevi zümreler (Türk Yurdu, 1926, sayı 24, shf. 484 - 487 (Anadoluda sarı kızlar efsanesi).
- 29 - Abdülkadir. Birinci ilmi seyahate dair rapor, İstanbul 1930, shf. 43-45.

- 30 - M. Şakir, Halk hekimliği («Albastı») Bartın, 1932, sayı 321; «alaz- lama»ibid 346.
31 - Meszaros. Osmanlı halk hurafeleri (K. Szemle, «Albastı» sayı VII. 1906, shf. 55).

Lugat kitapları:

- 1 - Radloff, Türk Lugati, «albasta», «al», «alas», «alaslama», «alaz- lama» «yalaV>>, «yalavço» kelimeleri.
ı - M. Kaşgeri, Divanü Lugati Türk, «al» kelimesi.
3 - E. K. Pekarski, Yakut Lfigati, «abarı», «albas», «ab» kelimeleri.
4 - Verbitski, Altay ve Aladađ Türk lehçeleri, «ab>, «alas», «yalama» kelimeleri.